

Nagyapáti-Kukac nyomában

Nehéz írnom Rólad Nagyapáti Kukac Péter. Életedből is csak részleteket ismerek, életművedből is.

Éltél. Dolgoztál. Agyonittad magad itt Topolyán, Bajsán, Hegyesen... Tanyákon itáltál és lefestetted a tanyát, a gazdát, a fiatalgazdát, az egész családot: gyerekektől, tehenestől, borjastól. Kocsmákban vedelted az italt és festettél érte a kocsmároséknak hatyúkat a tavon, aratást, utcarészletet... Pálinkafőzőkben nyakaltad a meleg papramorgót és festettél a kazánosnak is...

Szétszórtad a képeidet. Italt és jó szót fizettek értük. Kellett az itál is és a jó szó is **nagyon** kellett. Épp úgy kellett, mint a maszatolás.

Megkérdeztem a trafikban:

— Megmondanák-e hol lakik annak a meghótt Nagyapáti festőnek az apja? Szeretnék vele a fiáról beszélni.

— Kukac Péter bácsit? Nem tudom, hol található meg, — felelte a trafikos, de látja ott azt az embert az építkezésnél?

— Látom.

— Az beszélhet magának Péterről.

Az ember, aki Rólad beszélt, kis

ketrecben ült: az épülő hotel kőműves-líftjének kezelője.

— Kár kérem, hogy itálnak adta a fejét. De tudja, hogy hogy van! Nálunk a nép nehezen adja ki a pénzt, de egy két kupicával szívesen megkínálja az embert, Péter is leitta a képek árát. Úgy is fizetett rá szegény. Pedig, hej, de híres ember lehetett volna belőle!

A betonos teknőt ráhelyezték az emelőre. Az ember, aki Rólad beszélt, előrenyomta az indítókart és a sivalkódó szíj megszakította mondatainkat...

— ... híres ember lehetett volna belőle. A földbirtokos is hintót küldött érte nem egyszer.

— Hol található meg azt a földbirtokost?

— Hol van az már, kérem! Meghalt. A birtok volt — nincs! A felesége valahol Szabadkán él.

— Nem tudja hogy hívták?

— Hallja, én már nem emlékszem.

— Úgy tudom, Péter apja még él. Szeretnék beszélni vele.

— Megtalálhatja kérem. Talicskával jár minden nap. Ocskavasat szedegét. De ha beszélni akar vele, akkor inkább úgy a délelőtti órákban állítsa meg, mert szereti a tárgyit az öreg, és délután már... hisz tudja! Öreg embernek már nem sok kell. A kevés is megárt.

Az asszonyt, aki emlékezett Rád, a vendéglőben találtam meg. Egy pohár pálinka állt előtte. Az autóbust várta. Elmondta, hogy nem merne megesküdni rá, de úgy emlékszik, hogy tüntetésből még melléd is ült egyszer a »polgári« harmadik osztályában.

— Miért tüntetésből? — kérdeztem.

— Azért — felelte (ne haragudj, hogy leírom) —, mert város volt a feje és csúnya pattanásos az arca és mert nem szeretett mosakodni. És mert a gyerekek csúfolták.

Olyan melegen, szinte becázgató hangon mondta el ezt Rólad, az asszony, ha hallhattad volna, Te sem haragudnál rá. Hiszen szeretted. Szeretted, mert nem öltögette Rád a nyelvét, mint a többi. Szeretted, mert nem nevetett ki, ha a nagy fekete tábla elé lóbáltad magad és hiába kérdezett tanárod, egy mukkot sem tudtál a leckéből. Tizennyolc éves voltál és nem akartál hasonlítani azokra, akik gúnyoltak. Csipás és taknyos tizenkét-tizenhároméves elkényeztetettek! Te mást tudtál! Senki sem tudott úgy rajzolni. Senkivel nem ivott versenyt a rajztanár, csak Veled.

Szeretted azt a kislányt, mert nem árulkodott, ha dőlt belőled a borszag és tántorogva mentél a helyedre a padsorok között. Megetted szívességből az uzsonnáját, hogy otthon megdícsérjék az étvágyát és megvédted, ha háborúzott a fiúkkal és ellene fordult a hadiszerecnce.

Az egyik kezedden megszámlálhattad volna ki közeledett Hozzád mint ember emberhez, abban az iskolaévben. És ezek között volt az a kislány, aki olyan jóízű uzsonnákkal jött abba a förtelmes iskolába.

A vendéglő asztalánál búcsúzik emlékedtől az asszony.

— Úgy szeretném, — mondja —, ha mindezt nem tőlem hallod.

Péter, ha itt lehetne, ugyanígy mondta volna el.

Arégi csárdához autóbusszal mentem. A feketécsivel. A kővér kalauz egyre mondta, hogy nem csárda már a régi csárda, de mert nagyon fúrta az oldalát a kíváncsiság, azért sem mondtam meg neki, hogy a Te nyomodban járok.

Az épület még áll. Az ivó ajtaját befalazták. De képed ott lóg a gangon. Erősen megvetemedett, itt-ott le is pöngött róla a festék, de azért kép az még ma is. Még pedig a javából!

Tudnak Rólad az emberek. El is mondták, hogy ott éltél közöttük. Egy kicsit ingyeltelek: étel, ital, kvártély járt a képért, akármerre vitt a lábad. Az ember, aki a csárdát tartotta, éppen Topolyán volt. A felesége meg a szabadkai kórházban. Nem beszélhettem veled Rólad. De a kép, az ott lóg a gangon. Egy mcngolszemű lány le is törölte róla a port, hogy jobban lássam. A kerékpár is ott áll az alkáctörzshöz támasztva, a csésza is útrakészen áll. Az a mellényes ember mérte az italt, ugy-e? A hidról autó robog. A felhők között még most is ott berreg a kétszárnyú repülőgép. Igen. Ilyen autó, ilyen kétkerekű kocsi, ilyen repülőgép szállította akkor az Embert, amikor a nemzetközi utat megépítették és Te voltál a szemtanú. Ej, micsoda mesés rakétákat pingálhatnál ma!

Elhagytam egy komlóst. Majd egy sövényvel kerített tanyát. (Szép herés nyúlik az útszegélyező vén eperfákiig). Még egy két lépés, egy két gondolat, és befordulok annál a fiatal erdőnél a másik tanyára. Ott is hagytál képet magad után. (Ha soká ezen a vidéken maradok, úgy érzem,

végig kell járnom az utadat, öreg csavargó!)

Vonatfűtty. A horizonton egy megkéselt nemzetközi gyorsvonat játékmozdonya pöfékel. Hogy kálimpálnak utána kis gyufaskatulya-kocsik: egy, kettő, három, négy! Az ötödik nagyobb. Biztosan hálókocsi! Szeretném megkérdezni Tőled: köptél-e a vonatok után, Te, aki atyáúristene voltál ennek a tanyavilágnak, mert újraalkottad képedre és hasonlatosságodra?

A tanya előtt a vén szőlőtőkék még mindig élnek. Levelük sárga, rozsdavörös, vörösbarna... A pin cében forrnak a borok...

A tanyaudvaron amikor neved említettem, mintha titkos jelszót mondtam volna; mint magánlátogatót üdvözöltek a nyilt tekintetek.

— A képet akarja látni? Amit a PÉTER festett? Csak tessék. Itt van.

Tényleg ott lógott a kép. A nyoszolya felett. Két felsősarkát — arral talán — kilyukasztották, zsineret fűztek bele és úgy akasztották fel. Itt is, akár a csárdánál ott kering az akáclobok felett az a kávédaráló kétszárnyú aeroplánod, míg lent a tanya körül békésen legelész a jöszág. Most is így van itt. Még az ablakok felett a téglapárkányt is olyan téglavörösre meszelik, mint mikor Te erre kóboroltál.

Kérdésekre, hogy eladó-e a festmény, a szikár tanyai asszony így válaszolt:

— Már hogy lenne eladó? EZ A MI TANYÁNK!!! — Majd tréfásan hozzáfűzte: »Egyik fiam kapja majd a tanyát, a másik meg a képet!«

Az udvaron a fiúk motorkerék-párt javítottak.

A kutyák egyet sem vakkantottak. Se amikor bementem, se amikor kijöttem a tanyáról. Mintha

csak tudták volna, hogy a Te ügyedben járok.

A másik asszony, aki sohasem fog elfeledni Téged, elébem tetted a fityóka pálinkát. Téged már rég megettek a kukacok, de ez az asszony még ma is körösztapjának titulál. Egyikünk sem kérdezheti meg most Tőled, hogy miért is csattant el az a hatalmas nyakleves ott a korzó kellős közepén? Azóta félték Tőled a süldőlányok és messzire kikénülték, ha a gyalogjárón egyik kocsmából a másikba tántorogtál.

Ma tudtam meg, hogy Olaszországban is jártál.

Mit akart faragtatni belőled mecénásod? Madonnafestőt?

Nem tudom, meddig voltál a talijánok földjén, azt sem tudom, hogy mit láttál, mit tanultál. De én megtanultam Tőled, hogyan kell kitaratni, megmaradni csökönyösen és önféjűen vélt igazunkban.

Rá sem hederítettél pártfogódra, aki olaszországi kiruccanásod után, — ahogy itt emlegetjük, — »levette Rólad a kezét«.

A tanyavilág nem tagadott ki. Szinte látlak a tanyák közelében: fantasztikus fakturával dobálot fel az apró színfoltokat. A leenyvezett »deklín« kalásztenger hullámszik. A dűlőúton vadvirágok virítanak. És télen is: nyurga alakod ott kúporog a kisszéken, a nagyapáti-ház mellett. Kékre gámberedett kezekben pemzli. A malmot fested.

CSAKAZÉRT IS!

Láttam azt az önarcképedet is, ahol a lopó egyik végét a kádarkás hordóba, a másik végét meg a saját szádba pingáltad. Két hordó előtt ülsz a földön. Az egyikre kádarkát irtál, a másikra meg ürmost. Ülsz a hordók előtt. Fiatalon. Soványan. Részezen. Egy szál cigány cincog a füledbe.

Ne neheztelj rám érte, de most lemásolom ide, amit ceruzával írtál annak a kadarkás önarcképednek a fonákjára. (Kiszámítottad, hogy mennyibe kerül két képednek az anyaga. A megrendelő utánad számolhatott, mert a végösszegben a húsz fillér különbséget kijavítottátok.

Íme a jegyzet:

- hátér —
 I. a haj sötétbarna
 szemek — barna
 íng — fehér
 nyakkendő — bíbor
 cífraság — világos bíbor
 felöltő — sötétbarna
 II. haj — gesztenyebarna
 szemek — barna
 íng

2 darab dekli	1.50 fillér
cinkveisz	30 »
török vörös	20 »
pánizsi kék	20 »
citrom sárga	20 »
2. darab pemzli	60 »
fekete	10 »
sötét zöld	30 »
	3.50 fillér

Sohasem tudjuk meg, megkapta-e a három pengő harminc fillér előleget, hogy megfessed azt a bíbornyakkendő figurát, hiszen a római kettős jegyzet befejezetlen. Az ígnél félbeszakadt.

Félbeszakadt az a jegyzet, akár az életed, fagyasztó téli szélben a topolya-bajszai országúton.

Az árokparton.

Azokban a napokban minden to-

polyai, bajszai, hegyesi kocsmában elmondták csendesen: »No, a Péter is befejezte«.

Több szó nemigen esett Rólad.

Könnýű lenne egy-két frázissal felelőssé tenni a kort, ha életműved csönka maradt.

De vajon csonka maradt-e?

Ki felelős azért, hogy életed porbafulladt, sárbaragadt, közönybefagyott?

Talán éppen így lett igazán nagy, megbonthatatlan...

Öt évvel ezelőtt a vajdasági magyar képzőművészek palicsei tárlatán kiállítottunk két képedet. A kiállítás katalógusában a tizenegyes sorszám alatt ez áll: Nagyapáthy — Kukac Péter, festő. Született 1910 körül B. Topolyán. A legeredettebb östehetségeink egyike. A bácskai tájat és típusait örökíti meg primitív és erőteljes felfogásban. Tragikus körülmények között B. Topolyán halt meg 1942-ben.

31. Kalászedők (olaj)

70×50 Lukács Antal B. Topolya

32. Gazda a családjával

63×52 Katona Pál. B. Topolya

Azóta újra csend van Rólad.

A Topolyai Művésztelep programjában gyűjteményes tárlatodat tervezzük.

Sajnálom, hogy időnap előtt agyonittad magad, pedig milyen jó lett volna most, a fenállásának ötödik évét ünneplő Művésztelepen összekoccintani poharainkat. Egyszer. Kétszer. Háromszor.

Számtalanszor.

Bács Topolyán, 1957 novemberében